

Академик МИЈАТ ШУКОВИЋ

ФЕДЕРАТИВНИ ОДНОСИ У ДРЖАВИ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ Стање, тенденције, перспектива

I

Основна обиљежја стања

Југославија у реалности концепцијски је *сасвим другачија* од Савезне Републике Југославије установљене и садржински обликоване Уставом Савезне Републике Југославије, од 27. априла 1992. године.

Другачија је у сва три слоја државног ткива: (1) у слоју политичко-филозофске садржине концепције заједничке државе и карактеру државног центра који је изражава; (2) у слоју који чине односи између Србије и Црне Горе као конституената заједничке државе; (3) у слоју односа између органа заједничке државе и органа њених конституената.

Умјесто складних односа федералних чланица, њихове пуне равноправности у федеративним односима, парламентаризма одговарајућег демократском федерализму и односа централних и републичких органа примјерених федерализму – каква је заједничка држава Србије и Црне Горе установљена савезним уставом – у реалности је успостављена, фактичким дјеловањем, и функционише *Југославија без демократских федеративних својстава, без федеративног демократског заједништва, и са доминацијом ауторитарног начина одлучивања.*

Већ се аргументовано може казати: *престала је да постоји демократска федерација Црне Горе и Србије каква је успостављена њиховим државним федеративним споразумом из 1992. године, исказаним Уставом Савезне Републике Југославије од 27. априла исте године.*

Бројне су чињенице које то доказују. Констатујем по неколико за сваки слој посебно.

а) Од маја мјесеца 1998. године, са тенденцијом продужавања, југословенска Скупштина и југословенска Влада функционишу без судјеловања представника легитимне политичке већине Црне Горе. Функционишу са својствима унитарне државе.

Не само по саставу него и по усмјерењу и по резултатима дјеловања, *органи заједничке државе Југославије дјелују дружачије од начела демократске федерације*. То се огледа у томе што законима и одлукама које доносе остварују политику одређења, захтјева и иницијативе *једино* Републике Србије, које најутицајнији политички чиниоци у Србији утврђују и исказују самостално и осамостаљено. У доношењу савезних закона и одлука, улога југословенских органа сведена је на правно обликовање и "гласачку машинерију" која апсолутизује одлучивање на већинском принципу. На изгласавање које се чини на челу поступања по строгој партијској дисциплини једне партије или и коалиције. И на давање југословенског печата политици коју утврђују најутицајнији чиниоци у Србији, а реализује се путем савезних закона и одлука.

У дјеловању југословенских органа нема спровођења демократског поступка усклађивање интереса и одређења двије федералне чланице. Умјесто тога, заобилази се обавеза утврђивања и у демократском поступку оцјењивања легитимних интереса и одређења Црне Горе и узимање у обзир и тих интереса приликом утврђивања полазишта садржинског обликовања и доношења одлука.

Укупношћу та два скупа и склопа чињеница, *југословенској држави, у пракси, у садашњости, одузето је својство федеративног заједништва*. Политички и државно поистовјећена је са Србијом, са једном федералном чланицом. На реалном стању утемељена је већ настала крилатица: "Кажеш Југославија а мислиш на Србију".

Одређењу и жељи да се избјегне употреба оштрих одредница, супротставља се сурова стварност, која приморава да се констатује: Југославија сада функционише као проширена Србија.

б) У функционисању Југославије доминира ауторитарни начин одлучивања, умјесто начина одлучивања својственог демократском федеративном парламентаризму. Одлучивања прожетог демократским усклађивањем интереса и одређења чланица.

Не само у рјешавању појединачних питања него и у законима, другим прописима и одлукама које доносе, не баш ријетко да би се могло говорити о случајности, југословенски органи уставне одредбе интерпретирају са позиције политичког опортунитета, умјесто позиције уставности. Са издизањем идеолошких одређења на ниво државних прописа и одлука. Са етноцентричким више него политичког-грађанским приступом и категоријама.

в) Југословенски органи функционишу без ауторитета чврсте државе. Без снаге која би чинила неприкосновеним њене одлуке и захтјеве. Врше их са снагом ближом "квази држави" него чврстој и перспективној држави. Умјесто да осигуравају владавину права и правне државе, што је одређење и императивни налог савезног устава, функције врше на начин који одликује "*осмишљена неуставност*", која садејствује са такође осмишљеном неуставношћу и незаконитошћу рада у републикама. На начин који има својства која му одређују метафорични квалификатив – *йравни Чернобиљ*. "Чернобиљ" у значењу симбола највеће непогоде која народ као цјелину може погодити.

г) *Јуџославија као држава нема ни јединствен уставни систем*.

Србима има Устав независне државе. Има га континуирано од 1992. године до сада, без наговјештаја за промјену. Концепцијски и садржински, на стратешким тачкама и правцима, супротан је и савезном уставу и својствима федералне јединице. Са таквим Уставом Србија је изван уставног система југословенске федерације.

Устав Црне Горе концепцијски и садржински примјерен је уставу федералне јединице и сагласан је са савезним уставом. Али у 1998. години, супротно и свом и савезном уставу, Црна Гора је донијела неколико одлука контра одлукама југословенских органа. Њима је преузела вршење дијела послова у области спољнотрговинског промета, располагања дијелом средстава прикупљених на територији Црне Горе по основу дажбина које правно припадају југословенском буџету, што су уставне компетенције југословенске државе. Ма колико да је доношење тих одлука "изнуђено нужношћу заштите стварних и легитимних интереса економије Црне Горе и њених грађана", чиме се могу и правдати, те одлуке су супротне уставно одређеним надлежностима савезне државе. *Ма колико да су легиитимне, нијесу уставне*. Могу бити израз одређења да се издејствује успостављање у пракси југословенске државе каква је уставно установљена, али се њима повређују уставна одређења.

Насупрот централистичко–унитарном дјеловању југословенског државног центра, обје федералне јединице у стварности дјелују мање или више као самосталне и независне државе, ограничене само тиме што међународни чиниоци у државноправним релацијама прихватају једино Југославију за пуноправног међународног субјекта, за носиоца међународних права и обавеза. То ограничење омекшавају политичке комуникације. Све више постаје растегљиво, са тенденцијом све већег растезања. Тенденцијски то смањује и то ограничење.

2. Односи између Србије и Црне Горе као федералних чланица, на којем подручју се такође исказује стање федеративних односа, другачији су од одређења савезним уставом и од стандарда демократског федерализма.

Умјесто узајамног повјерења, поштовања идентитета и индивидуалитета, државног и националног, пуне равноправности у федератив-

ним односима и досљедног примјењивања одређења у савезном уставу – што су и премисе и одређења Савезне Републике Југославије, уставовљене њеним уставом – у односима између Србије и Црне Горе у 1997. и 1998. години доминирају узајамна неповјерења, неспоразуми, конфликти, одлуке и контраодлуке, нетрпеливости, неизвјесност.

Резултат тога је фактичко постојање два тржишна простора, Србије и Црне Горе, умјесто јединственог југословенског тржишног простора, који је и као недјелјива цјелина тијесан за економски размах. На њихово одвајање утицала је и нетржишна и антитржишна фактичка усмјереност југословенских органа, која је изнад нужног минимума у садашњости и која није могла остати без негативних посљедица на јединство тржишног простора. Ма колико да је то тачно, кључни узрок одвајања тржишних простора резултат је одсуства (зашто је то тако казује се касније) међусобног усклађивања интереса Србије и Црне Горе, на начелу успостављања складног заједништва, уз очување и њиховог посебног идентитета, и чињенице да сада обје дјелују само линијом својих посебних интереса.

Одвојена су и у не малој мјери међусобно супротстављена и два дијела југословенског информативног простора. Простор Србије и простор Црне Горе.

Обје федералне чланице поступно граде и одбрамбене механизме од међусобних утицаја. Србија одбија да уважава и респектује и неке јавне исправе издате од државних органа Црне Горе и на основу њених важећих прописа. То је супротно одређењу у чл. 121. савезног устава. Императивном одређењу да "одлуке, исправе и други појединачни акти издати од стране државних органа и овлашћених организација у једној републици чланици, имају исту вриједност на цијелој територији Савезне Републике Југославије".

Вољом већине у југословенском парламенту, коју чине посланици Србије, уз подршку посланика који представљају политичку мањину у Црној Гори, из југословенских парламента и владе фактички су искључени представници легитимне политичке већине Црне Горе. *То је дошаташње итензије издигло у зону високог напона и њуне неизвјесности за будућности федерације Србије и Црне Горе. Тиме је дошаташње довођење федерације у ишћање кроз начин њеног функционисања ироширено на довођење у ишћање и њене основе. Премиса на којима је она заснована.*

Утицајни политички представници Србије не признају легитимитет државном руководству Црне Горе, изабраном у децембру 1997. и мају 1998. Оптужују га за "сепаратизам". Сепаратизмом квалификују и она чињења државних органа Црне Горе којима они потпуно легитимно и сагласно савезном уставу, исказују посебне црногорске интересе, посебну федералну државност и њена легитимна права, којима се не повређују обавезе утврђене савезним уставом.

3. Односи између централних југословенских органа и органа Србије и Црне Горе различитог су карактера и смјера.

На једној страни, југословенски органи досљедно извршавају политику одређења и захтјеве најутицајнијих политичких субјеката из Србије, а на другој страни, игноришу легитимне предлоге и захтјеве органа Црне Горе.

Лишени федеративног заједништва и одлучивања на демократским федеративним начелима, централни југословенски органи, а то значи Југославија, функционализовани су да политику коју осамостаљено утврђују најутицајнији политички чиниоци у Србији издижу на ниво југословенских закона и правно обавезујућих одлука општег или појединачног карактера, и да тиме Црну Гору стављају у положај да спроводи ту политику или да пристаје на њено спровођење. Функционализовани су да се путем Југославије руководи Црном Гором, процесима у њој, све до одређивања ко ће је представљати у органима заједничке државе. То је из темеља и у свакој појединости супротно основним федеративним начелима.

Усмјереност да се само у појединачним случајевима занемарује равноправност Црне Горе у федеративним односима, што је у пракси чињено првих година функционисања федерације, у 1997. и 1998. години, прерасла је у континуирано истискивање равноправности Црне Горе у федеративним односима. Равноправно партнерство у федералним односима поражено је у пракси. Нема га од маја 1998.

*
* *

Укупност исказаног, у све три тачке, основ је да се поуздано закључи: *Југославија каква је сада у реалности не сјаја слободу удруживања и обавезе удружености; слободни дјелатни замах идеја, напора и подухвата удружилаца појединачно и њихово сврховито и демократско усклађивање и обједињавање њим орђана заједничке државе – што су својства федерације успановљене Уставом Савезне Републике Југославије.*

У суштини, Југославија је сада неприродан свој универсалне структуре централистички организоване Југославије, као државе, и њено независности Србије и Црне Горе, као посебних држава, у вршењу њиховог унитарног земље.

Са њаквим својствима, Југославија не може бити, и стварно није, функционална, ефикасна, стабилна и перспективна.

Ни Црна Гора, ни Србија, са њаквом Југославијом не остварују ништа више него да су одвојене, самосталне, независне. Више им је тешко него што им доноси благоворност моћу да је демократи-

ска и истински федеративна. Не постоје се циљ удруживања у федерацију – увећавање моћи удружених, убрзанији развојни усљон, усјешније рјешавање проблема, боље искористићавање природних ресурса, продуктивније активирање људских потенцијала. Овакво стање умањује интерес, слаби вољу и Србије и Црне Горе, као држава, и њихових грађана, за опстојање Југославије са карактером који има у реалности.

Све то производи неизвјесност, депресивност, дезоријентацију, трошење стваралачке енергије у чињењима која не доносе успјех и не осигуравају перспективу. То живот грађана чини врло суморним, грчевитим, несигурним, без извјесности за будућност.

Може се жалити што постоји стање оvdје констатовано. Може се из видокруга потискивати његово виђење. У цјелини или у дјеловима. Може се оно замјењивати жељама и надама. Стварност обавезује, као и увијек, да се види каква јесте, ма колико се жељело другачије. Стварност обавезује и да се уважава. Да се не жмури пред брдом чињеница.

Разматрање стања у Југославији може се помјерати са приказаних проблема, као што се чини лакорјечивим оцјенама ко је за Југославију а ко није, са свјесним избјегавањем расправе о томе каква је сада Југославија, зашто је она таква каква јесте и како учинити да је она просперитетнија и перспективнија. Са свјесним бјежањем, дакле, од проблема суштинске природе на посљедице и на периферна питања.

II

Тенденције садашњих шокова

Садашње стање у Југославији већ је произвело одређена расположења и у Србији и у Црној Гори према Југославији. Одређену, мада не јединосмјерну друштвену свијест.

У Црној Гори проширило је и учврстило свијест да је одређени степен самосталности државе Црне Горе стварна и велика потреба и корист њених грађана. Дало је и аргументе за то. Повећало је снаге усмјерене за иступање Црне Горе из федеративног савеза са Србијом и за успостављање независне државе Црне Горе. Снаге које увећава свако унитаристичко дјеловање, а које је умањивао сваки досадашњи, од 1945. године до сада, демократски федеративни подухват. Снаге које у Црној Гори немају перспективу у условима постојања демократског федерализма, а које добијају калоричну храну за нарастање са сваким испољавањем тенденције унитаризације, са сваким повећањем степена опасности од ње.

У Србији је произвело схватање да је садашње неповољно стање прије свега резултат федеративног облика уставно установљене др-

жаве Србије и Црне Горе, да он омогућава "црногорски сепаратизам", онемогућава ефикасност а доноси нерационалност. То је ојачало расположење за централистичко–унитарном Југославијом. Са задржавањем формалних обиљежја федерације у садашњости, а са смјером и њиховог ликвидирања у будућности. За стварање јединствене државе, са једним предсједником, једном скупштином и једном владом. Без регионализације или са регионализацијом по карактеру прилагођеном унитаризму.¹

То усмјерење исказује се не само у политичким изјавама, него и у радовима који се обављују у књигама, часописима, путем свих облика информација. У радовима са смјером "*Размишљања о сјајусу Црне Горе*", како је насловљен један од тих радова, и са предлозима да "Црна Гора статусно постане један од региона српске државе", без елементарна државности. Суштински идентично са залагањем исказаним на засједању Народне скупштине Републике Србије, одржаном 26. априла 1992. године, на којем је разматран и усвајан сада важећи Устав Савезне Републике Југославије. Залагањима на том засједању да се одбије усвајање федеративног облика државе Србије и Црне Горе, а усвоји унитарни облик њихове државе, као што је "за сва времена" одлучила Подгоричка скупштина 1918. Залагањима аргументованим и тврдњама да је Црна Гора "српска земља", да та чињеница и однос величина Србије и Црне Горе не дају право Црној Гори да је равноправна са Србијом. Црногорска равноправност са Србијом квалификована је одредницом "црногорски сепаратизам" или "подршка црногорском сепаратизму".²

Све то у укупности производи у Црној Гори велику осјетљивост на повреде њене равноправности са Србијом у федеративним односима, на негирање црногорске самобитности државне и националне. И усмјереност да се у биланс политичких односа уноси свако, па и најмање чињење које поступком, смјером или садржином исказује непоштовање црногорског идентитета и индивидуалитета, државног и националног, или равноправности Црне Горе. Производи и супротстављање описаним усмјерењима у Србији, а то унутрашње подјеле и унутрашња супротстављања унутар Црне Горе.

Смјер осовине приказаних токова, и усмјереност снага које их подстичу и носе, више су на линији настављања чињења са карактером

¹ Јединствена држава и државно јединство федеративне државе, два су појма којима се означавају два потпуно различита државноправна облика. Јединствена држава је унитарна држава, а државно јединство федеративне државе означава својство, квалитет, федеративне државе. Њихово поистовјеђивање и приказивање као синонима може се чинити из незнања. У нашој држави у садашњости њихово приказивање као синонима чини се интересно тенденциозно.

² Видјети Стенографске билешке са заседања Народне скупштине Републике Србије, одржаног 26. априла 1992. године.

оних која су довела до неповољног у садашњој реалности него што дају основ за окретање према уставним одређењима. Није учињен ни наговјештен ниједан подухват који би зачео процесе преокретања ка демократској федерацији. Карактер, интензитет, обим и смјер токова су такви да разноврсни конфликти носе могућност рађања и узајамних мржњи појединих припадника српског и црногорског народа. Мржњи које су највеће зло за будућност не само њихових односа него и југословенске државе.

То казује да је неизвјесна будућности Савезне Републике Југославије. Да грађани и народи не могу знаћи шта ће бити сјутра са југословенском државом, у којој живе, од чијеј постојања и карактера зависе њихови општи услови живота, просјеритији или сјајнији-но назадовање у развоју.

III

Усмјерења и покушаји измјене вида федерације на уставно прописани начин

Двије иницијативе до сада су поднесене да се промијени, на уставно прописани начин, вид наше федерације установљен Уставом Савезне Републике Југославије.

Прву је поднио први предсједник Савезне Републике Југославије. Исказао је прво у инаугуралном говору, а потом и у писаном предлогу који је поднио Савезној скупштини. Другу је поднио врх владајуће политичке партије у Србији, најутицајнији политички чинилац у њој.

Различите су по обухвату и низу појединости, али с идентичним смјером – централизација југословенске државе.

Прва, у име ефикасности и рационалности, у име јединства, нескривено иницира успостављање јединствене државе, умјесто федеративног државног јединства. Друга је обухватом сведена на начин бирања предсједника Републике. Али са смером који би елиминисао, с обзиром на разлику у величини, равноправност Црне Горе и федеративно својство Југославије на том подручју. Који би установио посебан вид асиметричне федерације.

Поступак по првој иницијативи обустављен је након њеног достављања Савезној скупштини, а прије отварања расправе о њој. Творац друге иницијативе, након исказаног противљења Црне Горе, застао је са њеним достављањем Савезној скупштини, са изричитим исказом, неколико пута поновљеним, да то не значи и одустајање од иницијативе.

Циљна и политичка усмјереност означених иницијатива, заједно са чињеницом да су потекле од најутицајнијих политичких субјеката, казују да у пракси успостављени садашњи карактер Југославије није

настао случајно, услед несналажења, тешкоћа и слично, него да творци и носиоци тих иницијатива управо теже Југославији са централистичко–унитарним карактером.

По означеним иницијативама не води се официјелни поступак. Усмјереност у њима исказана, међутим, жива је у Србији.

Битне су још двије чињенице о значају и значењу тих иницијатива за разумијевање насталог стања у Југославији.

а) Обје иницијативе припремљене су на уносан начин. Без учешћа Црне Горе на било који начин у њиховом припремању. Оне су Црној Гори саопштаване пошто су конституисане и функционизоване за јавно дјеловање.

б) Обје су припремљене и без дијалога слободне друштвене мисли у Србији.

Тиме су најутицајнији чиниоци у Србији, у односним периодима, исказали не само усмјереност да не желе федерацију са својствима утврђеним Уставом из 1992. године него и спремност да без активирања научне и стручне мисли, без комуникације са федеративним партнером, осамостаљено формулишу иницијативе о правцима, обиму и начину промјена федеративног споразума, исказаног у облику Устава, два равноправна федеративна чиниоца. Наравно, није ријеч о томе да ли један партнер има право да сам иницира промјену, него о томе како се то чини.

То је произвело основ, до сада неотклоњен, за црногорска подозрења да се градња федерације у пракси свјесно преусмјерава у правцу централизма и унитаризма. То је увећало црногорску несигурност и неизвјесност.

IV

Усмјерења и чињења за измјену вида федерације интерпретацијама уставних одређења

У другој половини 1997. и у 1998. години исказани су усмјерење и чињења да се доктринарним интерпретацијама садржине појединих уставних одређења промијени уставно утврђени вид југословенске федерације.

Два су смјера интерпретација са циљем постизања жељене промјене.

Први смјер је интерпретирање уставних одређења тако да се прошире компетенције централних југословенских органа, нарочито правосудних, а да се у истој мјери сузе уставно утврђене компетенције република чланица југословенске федерације. По формулацијама једнако и Србији и Црној Гори, а фактички само Црној Гори, пошто су до сада само њени прописи и други акти органа власти стављени ван прав-

не снаге, а не и са њима идентични или врло слични у Србији. Интерпретације са овим смјером исказане су кроз одлуке које су донијели југословенски правосудни органи у познатим поступцима оцјењивања уставности и законитости црногорских изборних закона и одлука које су донијели изборни органи у Црној Гори. Исказане су у дијелу одредаба савезног закона о увођењу ванредног стања у федералној чланици или њеном дијелу, кроз концепцију и садржину пројекта савезног закона о органима безбједности (чије доношење је заустављено до сада), устаљивањем праксе доношења одлука на централистички начин, умјесто њиховог доношења на резултатима координације усклађивања интереса и опредјељења Србије и Црне Горе и консензуалног одлучивања када је оно услов равноправности.

Други смјер је интерпретација уставних одређења тако да се југословенска федерација означи као изворни (оригинерни) ималац суверенитета, умјесто федералних чланица, како је уставно утврђено. Круна интерпретација са тим смјером је покретање поступка пред Савезним уставним судом са захтјевом да утврди да је несагласна са савезним уставом садржина одредбе другог члана Устава Републике Црне Горе, која гласи: "Црна Гора је суверена у питањима која није пренијела у надлежност Савезне Републике Југославије". Садржина која апсолутно одговара природи федерације утврђене савезним уставом, начину конституисања одређења у савезном уставу, прописаним начином мијењања уставних одређења и која је подударна са садржином одредбе става 2. члана 6. Устава Савезне Републике Југославије. Одредбе која гласи: "Република чланица је суверена у питањима која нијесу овим уставом утврђена као надлежност Савезне Републике Југославије".

Покретање означеног поступка, дакле, не може бити мотивисано потребом да се отклони неусклађеност садржина два устава, пошто те неусклађености и нема. Мотивисано је и циљно усмјерено да се интерпретацијом уставних одређења, а противно одређењу у члану 6. и премисама савезног устава, одрекне Црној Гори изворни суверенитет и њено право уставно јој гарантовано, а природно јој припадајуће као федералној чланици, да својом слободном вољом и споразумом са Србијом као другом чланицом федерације, одлучује шта ће од својих државних компетенција пренијети у надлежност савезне државе. За то је функционализован Савезни уставни суд, који има уставну компетенцију да ауторитативно и са обавезном снагом тумачи уставна одређења.

Лоцирање изворног суверенитета на федерацију, умјесто на чланице федерације, усјановљење је права федерације да она дистрибуира државне функције на чланице федерације, да им она дозира надлежности и одузимање права чланицама федерације да димензионарају надлежности федерације. Усјосјављење је система у коме савезна др-

жава има "надлежности одређивања надлежности федералним чланицама" и надређен положај њима и на подручјима која важећим уставом нијесу одређена као њена надлежности. Система који је у теоријски и стварносно ближи унијтарној држави него федерацији.

Систем са таквим својствима сувројан је конститулаивима, концепцији и кључним конституивним елементима важећег Устава Савезне Републике Југославије. То казује не само одређење у цитираном члану 6 савезног устава, него и садржина у члановима: 140. и 141. савезног устава. У првом од њих утврђује се да само на заједнички предлог република чланица, а не и без њиховог усаглашеног одређења, Савезна скупштина може "савезним законом уредити и питања" која важећим савезним уставом нијесу у надлежности федерације. У друга два означена члана утврђује се да је сагласност скупштина република чланица услов за промјену надлежности федерације. Постулатима и цитираним одређењима важећег Устава Савезне Републике Југославије, као и начином његовог доношења, дакле, искључен је изворни суверенитет федерације, одређено да су републике чланице носиоци тог суверенитета, а да је федерација суверена у решавању питања уставно одређених као њена надлежност.

Означено покретање уставносудског поступка, чак и да у слиједелим фазама Савезни уставни суд одбије предлог, до чега би довела коректна интерпретација уставних одређења оба устава, чињеница је првог ранга за сагледавање и утврђење смјера државноправних токова у Југославији. Прворазредног је ранга и за утврђивање разлога за садашњи дубоки концепцијски раскорак између фактички постојеће и уставно установљене Југославије. Потврђује напријед казано, да су садашњи токови усмјерени у правцу који више води продужавању оријентације која је довела до садашњег стања, него преокрету у правцу реафирмације уставно утврђене концепције Југославије.

Ради корисног отклањања неспоразума о томе што је најбитније значење покретања означеног уставносудског поступка, казујем и следеће:

Одстрањивање оспорене одредбе из Устава Црне Горе, само за себе, није ни за жаљење ни за забринутост. Разлог се налази у томе што је оспореном одредбом чл. 2. Устава Републике Црне Горе надлежност Републике Црне Горе као државе одређена негативном одредницом – што није у њеној надлежности, а не позитивном – што јесте у њеној надлежности. То је неадекватан начин одређивања надлежности државе у уставу. Начин који није без негативних посљедица за државу. У садашњој југословенској ситуацији негативне посљедице за Црну Гору су очевидне и велике.

За Црну Гору, стога, одстрањивање оспорене одредбе из њеног устава може бити и – дјелотворно. Или бар више дјелотворно него обратно. То би, наиме, створило празнину у Уставу Републике Црне

Горе, са којом он не би имао битно својство устава државе. Та празнина, природа и функција устава приморали би црногорског уставотворца да неодложно и неизоставно попуни ту празнину. А то би му пружио шансу да сада учини оно што је пропуштено намјерно или ненамјерно када је писан и доношен сада важећи Устав Републике Црне Горе. Да примјерено уставима држава, потврдним (у теорији се каже позитивним) формулацијама, уставно утврди надлежност црногорске државе. Да потврдним правним језиком, по истом методу како је то учињено у савезном уставу, наброји области и питања која су у њеној надлежности и да се тиме заштити од интересно пристрасних интерпретација што је Црна Гора од свог суверенитета пренијела у надлежност федерације.

Проблем није, дакле, у томе што се жели ставити ван снаге означена уставна одредба. Проблем је у мотивима, разлозима и циљевима који су у основи и суштини покретања поступка. И у начину на који се то чини. То је кобно за стабилност и перспективу федерације, за српско–црногорске односе. Може се то не видјети, не разумјети или се може жмурети пред тим. Али, објективно, то је удар на темеље југословенске федерације.

V

Садашњи разарајући шокови воде несјајању СРЈ

Интерес је и Црне Горе и Србије, као држава, и њихових народа, да имају заједничку и демократску – а демократске нема без федерације у условима наше вишенационалне стварности – стабилну, функционалну и просперитетну државу. Подједнак им је интерес за то. Нема ниједног валидног аргумента да једна од република има већи интерес за то него друга.

Мада је интерес промјенљива категорија, интереси Србије и Црне Горе за заједничком државом, са означеним својствима, имају трајан карактер. То им својство даје дубина коријена тих интереса и сплет објективних околности, које не само да омогућавају него и траже њихово демократско заједништво. То су: повезаност њихових историја и територија, прожимање њихових култура, комплементарност њихових економија и саобраћајница, блискост односа између грађана, културних, образовних, здравствених и других институција Србије и Црне Горе.

Интерес им је, дакле, да Савезна Република Југославија, када су је створили 1992. године, у реалности буде стабилна, просперитетна. Не значи то, наравно, и тврдњу да је 1992. нађено рјешење најадекватније ондашњој историјској ситуацији, тада отвореним процесима, стварним интересима народа и Црне Горе и Србије. За науку је отворено пита-

ње: да ли су у датостима ситуације 1992, унутрашњим и међународним, постојали објективни услови за дјелотворније државно организовање Србије и Црне Горе. Овдје се то не разматра, пошто је изван тематике овога рада, ограничене на утврђивање стања у тада створеној држави, правца садашњих токова и сагледавање перспективе.

Супротно стварним интересима и Србије и Црне Горе, обим, интензитет, суштина и смјер неслоге, конфликта, противуставних чињења, неефикасности и неспособности југословенске државе, својим зарајућим дејством, ако се без одлагања не створи основ за прогресивну промјену стања, воде нестајању Савезне Републике Југославије.

Айсурд, али истина. Вишији интерес захтијева демократско заједничтво, а створено стање води његовом несћајању.

VI

Кључни чинилац

Све што настаје и дешава се, у природи и друштву, није резултат само једног чиниоца. Свему и у природи и у друштву претходи изукрштано дјеловање више чинилаца, чије садејство производи настајуће. Један чинилац, међутим, најчешће је кључни за неко дешавање, за настајање неког стања. У друштву као и у природи.

Речено важи и за дешавања на подручју федеративних односа у нашој држави.

Не испуштајући из вида друге чиниоце, констатујем: *садашње стање у југословенској држави резултат је сукоба српске и црногорске јолиничкодржавне оријентације и изразито неједнаке снаге Србије и Црне Горе у органима југословенске државе.*

Те двије политичкодржавне оријентације јасно и чврсто издиференциране су протеклих година, кроз садржину и резултате дјеловања државних органа и Југославије и обје републике. Кроз садржину одлука које су доносили и државнополитичких схватања која су дјеловањем исцјавали.

Суштина српске политичкодржавне оријентације су централизам и унитаризам Југославије и ауторитарни начин одлучивања, а црногорске – успостављање у реалности демократске југословенске федерације досљедно премисама и начелима утврђеним у Уставу од 1992. То јест пуна равноправност Србије и Црне Горе у федеративним односима, без апсолутизације принципа већине и без преваге ауторитарности.

Постојање супротстављености, до међусобне искључивости, сукоб приказане српске и црногорске политичкодржавне оријентације и изразито већа политичка премаћ Србије у органима заједничке државе, произвели су доношење одлука у тим органима на принципу до-

минације већине, на принципу јачега, а не на принципу демократског усклађивања интереса и усаглашавања опредјељења Србије и Црне Горе. То је даље произвело друге битне проблеме у федеративним односима.

Не, наравно, и све постојеће економске, културне, политичке и друге проблеме у Југославији и њеном положају у међународним односима.

Није на дјелу сукоб централних југословенских органа и органа Црне Горе, како постојеће конфликте представљају они који појавне облике издижу изнад суштине. И они који имају интерес да терет одговорности, за сукобе и посљедице сукоба, са себе преносе на друге. Сукоби су оних чији се интереси, политике и опредјељења сусрећу и сударају у органима Југославије. А то су двије републике, чланице федерације. Наравно, са различитим степеном одговорности и за сукобе и за посљедице.

Првоозначена оријентација има иницијативу. Одређује подручја и динамику српско–црногорских затезања и сукоба.

Другоозначена оријентација исказује се углавном као реакција на манифестна чињења "у име српства". Нема иницијативу, као што је нема ниједно реактивно дјеловање. Када нема иницијативу, не може да одређује подручја затезања, конфликта, ни да диктира темпо.

То опредјељује њихове различите утицаје и улоге у произвођењу неспоразума и сукоба и различите могућности за њихово отклањање. То је чињеница која битно одређује смисао великог дијела садржине овог текста у цјелини.

VII

Кључни разлози сукоба

Манифестно изгледа да су кључни разлог српско–црногорских разилажења, супротстављања, сукоба, дневна текућа питања, чије рјешавање има дневни, пролазни дomet – конкретно усмјеравање новчаних токова, извозни континенти и квоте, различито интерпретирање и различита примјена појединих уставних и законских одређења у рјешавању текућих питања и слично.

Кључни разлог сукоба двије означене по политичкодржавне оријентације је: црногорски идентитет и индивидуалитет, државни и национални; црногорски сјај у заједничкој држави; равноправност и друга права Црне Горе у федеративним односима; државноправни облик и карактер српско–црногорске државе. Дакле, животиња ишана ивроразредног сирајешког ранга за будућност српско–црногорског федеративног савеза. Која имају судбински значај за народ Црне Горе, за сваког њеног грађанина, за црногорску државу и нацију.

У крајњем, то се своди, објективно, на усмјереност утицајних чинилаца Србије да се Југославија гради тако да се путем њених органа, апсолутизирањем права већине, која је објективно српска, управља Црном Гором, њеном економијом, њеним културним добрима, у Црној Гори усмјеравају политички, економски, образовни, културни и други процеси и утврђују пропозиције за одређивање ко ће легално и легитимно представљати Црну Гору у федеративним односима. И, са друге стране, на одлучно супротстављање Црне Горе тој усмјерености. Супротстављање конкретним дјеловањем, усмјереним тако да Црна Гора одлучује о својој судбини, о својим ресурсима, о томе ко ће је представљати у федеративним односима и свим другим питањима. Да о томе одлучује на два начина, суверено самостално у уставно одређеним границама, и са статусом пуне равноправности у заједничким органима.

То њосѝојећим срѝско–црногорским сукобима и разилажењима даје не само њолиѝиичка нећо и државноѝравна својсѝива. То њоуздано казује да није на дјелу сукоб "искључиво ѝерсонални"³, нећо сукоб у чијој су основи и ѝозадини државни, економски, кулѝурни и ѝолиѝиички разлози. Врло јасно видљиви. Приказивање сукоба као искључиво персоналног, веома је смишљено и врло тенденциозно. Смишљено је и има тенденцију да се прикрије суштина сукоба, да се створи анимозитет народа према личностима које својим дјелима штите црногорску равноправност и црногорско достојанство. Да се црногорски врх власти одваја од народа.

Државноправна својства и значај одређују им двије чињенице. Прво, рјешења означених питања примарно и дугорочно опредјељују опште услове живота људи и свих националних индивидуалитета у Црној Гори. Друго, ни једно друго кључно питање у српско–црногорским односима не може се успјешно и трајније ријешити док се ова питања не ријеше тако да рјешења једнако поштују Србија и Црна Гора. Зато замјена личности на врховима власти Србије и Црне Горе не може отклонити сукобе, све док се не отклоне разлози њиховог настајања. Персоналне промјене могу само потиснути сукобљавање за извјесно вријеме. Не трајније.

То намеће питања: чије дјело су означене политичкодржавне оријентације, гдје су им изворишта и легитимационе матрице?

Као и све политичке оријентације, тако и ове, дјело су политике. Њена су садржина. Као и за друге политичке оријентације, тако и за

³ Природу политичких елита одликују њихов неконсензуални карактер и неспремност за велике социјалне компромисе и консензусе. Па ни у временима када друштво тежи томе. У тијелу друштва увијек има мање сујете и ситних интереса него у тијелу и души елита. Али, садашње стање у српско–црногорским односима није резултат персоналног састава елита.

ове, политика има своје мотиве, разлоге, циљеве. Политика обликује начин њиховог остваривања, средства, методе, динамику, приоритете, у појединим периодима.

Политика у томе, међутим, није потпуно самостална и не дјелује осамостаљено. Ове, као и све политичкодржавне оријентације, имају извориште и легитимациону матрицу у духовности, схваћеној као укупност поимања живота и свијета, историје, система вриједности и редосљеда на њиховој лествици, индивидуалних и колективних права људи и народа, односа међу људима и заједницама. Духовности која инспирише и подстиче размишљања, на чијим резултатима се граде вриједносна усмјерења социјалног живота, смјер и облици друштвеног организовања, смјерови политичке оријентације. Духовности која је, стога, заједнички именована усмјеравања људи, домова, друштва, политичких чинилаца. Која својим идејама и координатама утиче на одређивање циљева и обликовање садржине дјеловања, појединаца и колективних чинилаца.

Духовно извориште и духовна матрица означене српске политичкодржавне оријентације је један дио садржине и усмјерења постојећег и у Србији доминирајућег српског национално–културног обрасца. Садржине исказане кроз бројну историографску, часописну, публицистичку, књижевну, вјерску (канонизирана духовност), информативну, културну и другу српску духовну продукцију. Кроз све облике духовног дјеловања. Укључујући и кулоарско дјеловање.

Садржина тог дијела српског национално–културног обрасца исказује већ читав вијек непромијењене тврдње, засноване на измаглици давно несталога средњовјековља, империјалној пракси бројних великодржавних пројеката, функционализацији митоманских представа, романтичарског сентименту, свјесном потискивању и замагљивању разлике садашњости од прошлости.⁴

На томе заснована, та садржина исказује научно неутемељене и за савремену цивилизацију историјски апсурдне тврдње. Међу њима и ових пет:

1) Историјско је право српске државе да у њеном саставу, као дио њене територије, буде Црна Гора, као "српска земља";

2) "Црногорци су Срби по националности", "не постоји црногорска нација", "црногорска нација је измишљотина антисрпства" и слично; тврдња која се аргументише ненаучним свођењем конституената нације на биолошко–сродничке категорије и одреднице и приказива-

⁴ Истакнути српски књижевник Светислав Басара о овој тематици пише: "У српској култури и српској политици која произилази из те културе, кроз све године, преноси се један непромењен окамењен културни модел, заснован на народњаштву, на некаквим идолопоклоничким, а не на културолошким премисама."

њем историје Црне Горе онако "како одговара да је била", а не онако каква је "уистину била" (Леополд Ранке);⁵

3) Историја, култура и друге вриједности на тлу Црне Горе, "српска су историја, српска култура српске вриједности", а не историја, култура и вриједности са црногорским националним одређењем;

4) "Антисрпство су" констатовања да постоје црногорска нација, црногорска самобитност, култура. И чињења усмјерена да се учврсте црногорски национални идентитет и статус;

5) "Јака и ефикасна српска држава" може се створити једино успостављањем "једне јединствене српске државе са обухватом територије Србије и Црне Горе".

Исказује садржину, дакле, саздану од тврдњи којом се негира историјска основаност и утемељеност црногорске посебности, државне и националне, и пропагира: асимилација Црногораца и подређивање црногорства српству, путем успостављања унитарне државе. Све у име српских интереса, са потпуним игнорисањем постојања и легитимитета "интереса црногорства" и посебних легитимних интереса Црне Горе, државних и народних, као да њих нема и не може бити.

Та садржина даје снагу и духовно оправдање означеној српској политичкодржавној оријентацији.

Снагу јој увећава њено осмишљено и синхронизовано остваривање на свим подручјима друштвеног и државног дјеловања. На подручјима: политике, информисања, идеологије, градње система и његовог функционисања, културе, економије, образовања.

Црногорска означена политичкодржавна оријентација има извориште и духовну легитимациону матрицу у доминантном црногорском национално–културном обрасцу. У његовој садржини, која на основу историјских чињеница већ давно виђених од сваког релевантног чиниоца у свијету, сем српских националиста и шовиниста и оних који им слијепо вјерују, утврђује постојање црногорске посебности, државне и националне, као тековине вјековног историјског развоја; постојање црногорске културе, црногорских посебних и легитимних интереса, др-

⁵ У универзитетском уџбенику УСТАВНО ПРАВО И ИНСТИТУЦИЈЕ, издатом 1997, аутор проф. др Ратко Марковић пише: "Иако под влашћу и у саставу османлијског царства све до Берлинског конгреса (1878) Црна Гора је још од пада под турску власт (1496) уживала посебни статус у оквиру османлијске царевине и била у њој посебна административно–територијална јединица. Та посебност ишла је дотле да је Црна Гора, као што чине самосталне државе, закључила са својим суседима уговоре о разграничењу, па је један такав уговор о разграничењу у Херцеговини закључила и са Турском децембра 1843" (стр. 116). Дакле, студенти да би положили испит треба да науче да је Црна Гора "у саставу османлијског царства све до Берлинског конгреса 1878.", иако је то историјски апсолутно нетачно. Црна Гора је самостална и раније, а као организована држава постоји од 1803. године.

жавних и народних, и истиче сврховитост и цивилизацијску оправданост њиховог опстојања у садашњости и будућности. Сврховитост и цивилизацијску оправданост њиховог очувања као посебности и у државном заједништву са Србијом, сагласно начелима демократског федерализма. Садржини која искључује "унитарни регионализам" и ауторитарно одлучивање у федерацији.

VIII

Сийуирање у универзалне ѿросѿоре и сийандарде

Уставноправна наука утврђује да постоје правила за стварање и чување држава. Од њих су три релевантна за ову тему.

То су:

Прво. *Држава се сийвара и грати од социјалног и националног материјала који сийварно ѿстоји на ѿериѿорији за коју се сийвара држава.* Уважавање овог правила, утврђује уставноправна наука, води просперитету државе, а да грађење државе на жељеном, претпостављеном, интересно замишљеном или измишљеном социјалном и националном материјалу води нестабилној и непросперитетној држави.

Друго. *"Вјешиина сийварања и очувања државне заједнице ѿочива на одређеним ѿравилима, као шѿо ѿочивају ариѿмейика и геомеѿрија, а не само на увјежбавању, као шѿо је случај са ѿенисом" (енглески научник Томас Хобс). На ѿравилима која се, као и ѿравила економије и ѿехнике, не мођу ѿримјењиваѿи, без шѿеѿних ѿосљедица, онако како одговара само ѿарцијално усмјереним социјалним груѿицијама ма колико бројне биле.*

Једно од тих правила, важеће за сваки државноправни облик је: досљедно без изузетка остваривати у реалности уставна одређења односне државе и мијењати их само на уставно одређени начин. Важеће, дакле, и за федеративни облик државе.

За федеративни облик државе још је правило: у савезним органима одлуке доносити на начин досљедно сагласан уставним одређењима и природи федерализма као принципа организације државе. На начин који обезбеђује остваривање усклађивања интереса и опредељења федералних јединица и њихову равноправност, а искључује апсолутизацију принципа већине и превагу ауторитарности.

Треће. *Иденѿиѿеѿи и индивидуалиѿеѿи, државни и национални, једног народа ни ѿод каквим условима, укључујући и ѿстојање велике разлике у односима величина, није и не може биѿи ни вреднији ни значајнији од индивидуалиѿеѿа државног и националног, другог народа. Надређивање једног народносног или државног индивидуалиѿеѿа другоме нема и не може имаѿи ни леђиѿмиѿеѿи ни леђалиѿеѿи.*

Узајамно поштовање и уважавање народносног бића и државног индивидуалитета, цивилизацијска је вриједност, културна и политичка обавеза. Ниједан народ нема ни право ни цивилизацијски ваљан разлог да другом народу намеће или ограничава национално осјећање и опредјељење, нити да му одузима права која припадају свакој нацији по цивилизацијским стандардима.

Анализа и оцјена југословенске стварности са видика ових универзалних правила и стандарда даје за резултат:

1. Социјални и национални материјал стварности Србије и Црне Горе, у историји и 1992. године, када је створена Савезна Република Југославија, саздан је од двије посебне државе, Србије и Црне Горе, са вјековно одвојеном државношћу, са опредјељеношћу обје да трајно очувају своју државност прилагођену њиховом федеративном савезу и у оквиру заједничке државе. Двије државе чије биће испуњавају два посебна национална супстрата – Србије, српска нација, а Црне Горе, црногорска нација.

Захтјеви и императиви тог социјалног и националног материјала изискивали су и налагали, када је усвојено опредјељење за образовање заједничке државе Србије и Црне Горе, да се установи *федеративни* државноправни облик државе Србије и Црне Горе. Да се установи *вид* федерације, између бројних других видова, који спаја заједничку државу и њено државно јединство са задржавањем државности Србије и Црне Горе, као федералних чланица: који спаја слободу удруживања и федеративним споразумом утврђене обавезе удружености; слободно дјеловање федералних јединица и сврховито и демократско усклађивање и обједињавање путем органа заједничке државе њихових идеја, напора, подухвата, интереса. Вид чија је основа и неизоставни конституент *равнојравности* федералних чланица. Вид федерације са својствима која су гаранција очувања идентитета, државног и националног, Црне Горе и Србије, одстрањивања сваке врсте међусобне хегемоније и подређивања, без чега нема и не може бити стабилности, пресперитета и опстојања заједничке државе Србије и Црне Горе.

Те захтјеве и императиве социјалног и националног материјала на територијама Србије и Црне Горе у бићном је уважао државни федеративни споразум Србије и Црне Горе исказан у Уставу Савезне Републике Југославије од 27. априла 1992. године.

Одређеније речено, федеративни државнојравни облик државе Србије и Црне Горе – Савезна Република Југославија – израз је и осиварење захтјева и императива социјалног и националног материјала на територијама Србије и Црне Горе и разложног уважавања универзалних правила и стандарда.

Он одговара томе и зато што је као државноправни облик способан за стално унапређивање, сагласно динамичним социјалним, кул-

турним, политичким, економским и другим кретањима и реалности-ма.

2. *Найпротив, центриалистички федерализам, негирање равноправности Црне Горе и ауторитарно одлучивање, са унитарним регионализмом или без њега, айсолутивно су сувројни социјалном и националном материјалу на теоријоријама Србије и Црне Горе и приказаним универзалним правилима и стандардима о грађењу и очувању држава.*

Само "они који су наклоњени више реду него слободи, пре заповеди него споразуму, политичкој заслепљености него историјском разумевању", могу мислити и тврдити да је "од федерације боља унитарна држава".⁶

3. Надређивање "интереса српства" и Србије интересима црногорства и Црне Горе, давање првим веће важности, већег значаја у односу на друге и на тој основи негирање равноправности Црне Горе са Србијом у федеративним односима, директно је супротно цитираном универзалном правилу да ни под каквим условима, укључујући и однос величина, идентитет и индивидуалитет једног народа, државни и национални, не може бити ни вреднији ни значајнији од идентитета и индивидуалитета, државног и националног, другог народа. Нема ни једног цивилизацијски ваљаног основа и разлога, међународног и унутрашњег, који би неутрализовао или релативизирао овај чињенични налаз.

Сагласно томе, Црна Гора, њен народ, црногорска нација, имају историјско легитимно право да одлучно и истрајно учвршћују свој идентитет и индивидуалитет, да се супротстављају сваком чињењу усмјереном да се против њихове воље ликвидирају црногорска држава и црногорска самобитност, културна и национална, да други одлучују о њиховој судбини. Било из којег и у име којег се разлога то чини.

Имају и историјско легитимно право да се супротстављају свакој повреди равноправности Црне Горе у федеративним односима. Равноправности која се састоји прије свега у томе: да једна од двије федералне чланице другој не буде ни надређена ни подређена; да се међусобно уважавају као равноправне; да обје федералне чланице у процесима одлучивања у органима федерације, дјелима а не само реториком, једна другој поштује и уважава све што је битно за њихов посебни идентитет и индивидуалитет, државни и национални, за њихов статус као федералних јединица; да једна другој уважава легалне и легитимне органе и респектује њихове одлуке; да се свака одриче било које врсте хегемоније према другој федералној јединици, а не у томе

⁶ Академик Јован Ђорђевић: *Савремене теорије у федерализму* (у ФЕДЕРАЦИЈА И ФЕДЕРАЛИЗАМ, Ниш, 1987, стр. 15.

да обје буду у свему изједначене. Равноправност, дакле, саздану од односа којима су страни како осјећање "нижег и надређеног" тако и "биро-кратска надменост већег и понизност мањег".

Нема ниједног цивилизацијског доказа да Србија и српство имају легитимно право да Црну Гору и црногорство ставе у другачији положај, да буду изузети из обавезе поштовања универзалних правила и стандарда у односу на Црну Гору и црногорство.

То су историјска и легитимна права која природно припадају народу Црне Горе, црногорској нацији и држави Црној Гори.

Припада им и када се респектује чињеница да се у Црној Гори и у периоду 1905–1910. година и 1918. и на изборима 1992. и 1997. године, исказује једна релативно стабилна мањина, која је за заједништво са Србијом и под условима да Црна Гора у том заједништву није равноправна са Србијом. Која неравноправност Црне Горе и црногорске нације са Србијом и српском нацијом сматра неком обавезом према српству. Обавезом која има неку снагу већу од обавезе чувања и заштите црногорског достојанства, црногорских историјских тековина и од обавезе заштите црногорског народа од понижавања, које му се чини тиме што му се негира његов идентитет и субјективитет. Која полази од премисе да је српство испред и изнад црногорства. При томе, ни себе не пита зашто је и по којем основу је тако. Када би покушала да тражи одговор изван емоција, не би га нашла.

Држава Црна Гора историјска је тековина. Са коријеном и трајањем који се мјере вјековима. Интерес је народа Црне Горе да опстоји црногорска држава. Тај његов интерес ће постојати као реалан и егзистенцијални интерес све док држава има садашњу улогу у животу и друштвеним кретањима. Док је држава најсигурнији гарант очувања народносне самобитности, остваривања права народа да одлучује о својим интересима и потребама, свом положају, својој судбини, путевима и начинима остваривања своје равноправности.

Црногорски етницитет и црногорска култура такође имају своју дугу и богату историју. Своје специфичне посебности. Етницитет и културу историјски израсле на снажном прожимању изворних црногорских вриједности и рецепције универзалних вриједности. Историјски извајане кроз дјелотворну симбиозу народног јунаштва, а народу заживјелог Његошевог пјеснички исказаног погледа на живот, човјека, врлине, права других, и црногорског чојства, као комплексне и оригиналне врлине народа и личности.

Укупношћу то је произвело и ствара стамени идентитет црногорског колективног бића, који историјски обавезује на очување његовог индивидуалитета. Нечување њихово, огрјешење је о историјску логику.

Црна Гора и народ Црне Горе, сјмога, немају ниједног историјског или шекућећ моштва, разлога или циља, да се одрекну црногор-

ске државности, црногорске самобитности, националне и културне, укудне, или да доустије своје подређивање и деградирање. Најројив, имају историјску обавезу и према прошлим и према будућим генерацијама да бране и одбране црногорску државност и самобитност, а да одлучно и бескомпромисно одбијају идеју и настојања унишаризације југословенске државе. На то их обавезује и чињеница да Црна Гора са својим потенцијалима, људским и материјалним, са научним и образовним институцијама које је створила и уздигла до нивоа који их чини способним да производе и континуирано иновирају знања у савременим и долазећим свјетским токовима, може обезбиједити квалитетне услове живота својим грађанима и просперитетан развојни успон Црне Горе као заједнице.

Природно је и легитимно, стога, да Црна Гора инсистира на својој равноправности у федеративним односима, да у томе истрајава и да бескомпромисно одбија чињења са својствима или тенденцијом повређивања њене равноправности у федеративним односима, њеног подређивања другој федералној чланици. Било у ком виду да се то покушава учинити. То не повређује ничија легитимна права. Ни Србије, ни српства. Није ни против кога. Није "антисрпство", нити може бити ни по једном цивилизацијском мјерилу. Само је супротстављање нелегитимним империјалним стремљењима у "име српства" према црногорству. А онемогућавање сваке империјалности, па макар она била у име српства, није антисрпство.

Напротив, ако се одбијање таквих стремљења према црногорству прима на цивилизацијски начин, одбијање може бити помоћ српству да побиједи схватање Југославије као "проширене Србије" и "дијаспоричну српску националну свијест" ("Србија је свуда тамо гдје има Срба"), која српско национално питање, као демократско питање, преображавају у територијалне аспирације, што је српству у 20-ом вијеку донијело многе невоље и жртве. Побједа српства над тим својим заблудама мора доћи. *Закони историјског развоја надвладавају свачију самовољу. Што прије дође до ње побједе, прије ће побједијити стварни интереси над митоманијом.*

Српске стварне интересе, као и интересе сваке друге нације и државе, детерминишу *координате универзалног. Координате које чине: слобода за све и свакога ко не угрожава другога и његова легитимна права; човјечност и човјечни систем вриједности; легитимна одбрана свога, сврховита брига за своје са истовременим поштовањем свих вриједности и легитимних интереса других. Гдје тога нема, нема ни слободе, ни човјечности.*

У тим координатама није и не може бити, објективно, чињење усмјерено на брисање из стварности, против воље већине народа Црне Горе, егзистенцијално-онтолошког бића државе Црне Горе и црногорске нације. Није и не може бити зато што неотклоњиво долази у

сукоб са природним токовима и њиховим тековинама, са цивилизацијским врједностима, па такође неотклоњиво мора производити сукобе, гушење слободе, кобне за чојство, а безуспјешне за српство.

Не може бити и није и зато што се *вишталност* и *прогресивност* *пошврђују* и *доказују* у *заједништву* са *дружим*, а не у *уништавању* *другог* да би се био сам. То важи и за народ и за државу.

Укупни биланс српског антицрногорства – које се од 1903. године до сада исказује у негирању црногорске самобитности, у дјеловању да се у стварности затре црногорска нација, да се укине држава Црна Гора и њена територија припоји Србији – пун је података који казују да је српско антицрногорство, по посљедицама које је произвело у историјским кретањима од скоро један пун вијек, стварно постало српско антисрпство, мада се жељело добро српству.

Централистичка федерација и унитарна држава на српско-црногорским просјорима, стога, није стварни интерес ни народа Србије ни народа Црне Горе.

Сујројни су и развојним тенденцијама у свијету. То потврђује двострукост процеса савремених интеграција у свијету. Савремене интеграције, наиме, не одликује само процес организовања са наднационалним одлучивањем, него истовремено и испреплетано са њим и процес очувања државног и националног идентитета и индивидуалитета сваког удружиоца у интеграциону асоцијацију, поштовања пуне равноправности сваког члана интеграционе асоцијације у органима асоцијације и обавеза тих органа да раде на усклађивању легитимних интереса и опредјељења чланица. Европску унију такође одликује та двојност процеса. На пристрасном селекционирању чињеница из њеног бића, и зато на погрешној чињеничној основи, заснивају се тврдње да је Европска унија доказ да југословенску државу треба организовати централистички и унитаристички.

Државни централизам и унитаризам у вишенационалним државама и немају моћи, историја то поуздано казује, да обезбиједи дугорочну стабилност, јединство, просјеритије. Пандурско осигуравање јединства увијек је водило нејединству. То историјско искуство пошврђује и Југославија од 1918. до 1941. Унујрашња логика централизма и унитаризма у вишенационалним државама њедре и разне облике насиља, полистичког, духовног, државног.

IX

Најдјеловорнији правац изласка на просјеритијени јуи

Стварност у Југославији, тренд садашњих токова, резултати њихове сагледаности кроз призму универзалних правила и стандарда, стварни интереси народа Србије и народа Црне Горе, држава Србије и

Црне Горе, дакле, императивно налажу неодложно мијењање садашњег фактичког стања и садашњих фактичких дјеловања. Принуђавају и Србију и Црну Гору да се усмјере у правцу расплетања садашњег југословенског неповољног чвора. Само њиховим мијењањем у просперитетном правцу, може се спријечити даље уназађивање услова живота људи и националних колективитета и осигурати објективно могући развојни успон и Србије и Црне Горе.

Истовремено казују да судбина Савезне Републике Југославије зависи од тога да ли ће се и у којем моменту дјелима потврдити замјена централистичког и унитаристичког смјера њеног грађења и функционалног усмјеравања, са одлучношћу да се гради и функционално фактички усмјерава на премисама и досљедно концепцији закљученог државног федеративног савеза Србије и Црне Горе исказаног у Уставу од 27. априла 1992. године. На премисама и концепцији, а не и у свакој појединости.

Из тога слиједи: њена судбина зависи од конкретних чињења и Србије и Црне Горе. Али кључ је у рукама оног ко форсира централизацију и унијтаризацију, ко доводи до неравноправности Црне Горе. А то је Србија. У крајњем, она ће својим дјеловањем одредити судбину Савезне Републике Југославије.

Питање је: Могу ли се садашњи фактички токови у Југославији преусмјерити у правцу стварања и трајнијег осигурања стабилне просперитетне и перспективне државе Србије и Црне Горе?

Напријед утврђене чињенице и резултати њиховог сагледавања, и оцјењивања, подлога су за одговор на ово питање. За одговор су битна и још два утврђења. То су:

Прво. Стварни њихови интереси, њихова историја и будућност усмјеравају Србију и Црну Гору да имају заједничку државу. Дешавања у прошлости и садашња дешавања доказују да у заједничкој држави могу сложено живјети као равноправне чланице, ако се узајамно уважавају, ако једна другој поштују идентитет, државни, национални и културни, и ако се односе са разумијевањем према стварним лезитимним интересима једне односно друге.

Дешавања у прошлости и садашња дешавања истовремено доказују да Србија и Црна Гора не могу и неће моћи сложено живјети у заједничкој држави све док у српском културном, политичком и државном дјеловању у односу на Црну Гору и црногорски идентитет и индивидуалитет, доминирају или преовлађују чињења којима се негира црногорски национални и културни идентитет и индивидуалитет, која су прожета становиштима и схватањима да Србија има право да Црну Гору, па и против њене воље, инкорпорира у своје државно политичко и културно ткиво, у свој државни простор, да управља њом и процесима у њој, да је подвргава својој политици, својим интересима. Док има усмјерења или спремности за употребу и бруталних средста-

ва да се Црногорци приволе на своје подређивање или да им се изнуди пристанак на то. Док има осиноности и надмености у односима према Црној Гори. Не могу и неће моћи зато што таква усмјерења и чињења обезвређују и понижавају историју и културу Црне Горе и Црногораца, исказују усмјереност да се: поништи њихов историјски, културни, национални и државни идентитет и индивидуалитет, њихова самобитност, сруши њихово достојанство; одузме им се легитимно право да одлучују о својој судбини, о својој будућности, о својим легитимним интересима – што све појединачно и укупно неотклоњиво изазива легитимни отпор Црногораца и сукобе. Црногорско пристајање на то било би исто што и пристајање на друга наопака интересно мотивисана схватања историје, њених тековина и перспективних токова.

Другачије не може ни бити, нити се закључити, на основу тога што постоји увјерење у дијелу српства да Србија има означена права у односу на Црну Гору. Вјеровање је једно, историјске чињенице су друго. Да није тако, не би било разлике између науке и религије. То увјерење је и довело до садашњег неприродног и апсурдног стања у Југославији.

Усмјереност да се своја конкретна поступања правдају само својим увјерењима, да се својим увјерењем *једино* доказује исправност свог поступања, више је доказ странпутице, него исправности. Када су само увјерења прихваћена као основ за дјеловање, без утврђивања чињеница које доказују њихову чињеничну и етичку честитост, када се и без доказа вреднују као врлина, апсолутно праведнија од њиховог опонирања и другачијих увјерења, онда она, у правилу, не воде ни правди ни прогресу. Напротив, више су шансе за истрајавање у чињењу неправди и насиља. Упозоравајућа су сазнања исказана у сентенцама: "Никада се зло не чини тако потпуно, ни тако лака срца, као када се чини из убјеђења (Б. Паскал); "Деспотизам је најгори онда када се изговара да ради нешто добро, јер он тада својим интенцијама оправдава и најокрутније мјере, па зла која се сматрају љековима, немају граница" (Астолф де Кристан).

Друго. Функционисање Југославије у протеклих шест и по година открило је и потврдило да у државном федеративном споразуму Србије и Црне Горе, исказаном Уставом Савезне Републике Југославије од 1992. године, има недостатака који су или доприносили да настане садашње неповољно стање или су дефицитарношћу инструмената ускратили могућност за успјешан отклон одступања, у пракси, од полазишта и основних начела закљученог федеративног споразума.

Два су недостатка евидентна и значајна.

а) Круг послова споразумом пренесен у надлежност федерације обухвата све области унутрашњег живота, од економије до спорта. Готово све битно из живота учињено је заједничким. Бар се сада тако тумачи дио садашњег федеративног споразума исказан у члану 77 Уста-

ва Савезне Републике Југославије. То је недостатак зато што разлике у привредним структурама Србије и Црне Горе, различити услови за отварање њихових привреда према свијету, разлике у менталитету, различите оријентације на подручјима одлучивања и информисања и низ других околности и специфичности у једној односно другој републици – чине да *не мали дио њихова који је сада у надлежности федерације стварно није од подједнаког интереса за Србију и Црну Гору, нији је подједнака одговорност њихова за вршење њих њихова*. Недостатак је и зато што централизација ни принципијелно није примјерена савременим токовима.

У условима великих разлика у величини Србије и Црне Горе и постојања њихове специфичности, *ијаква центријализација надлежности федерације, гојово неопклоњиво, чини конфликтним равноправност њихову у процесима одлучивања о низу питања, што изазива сукобе и многе друге негатаивне последице*.

б) У садашњим уставним одређењима нема институционалних и правних инструмената и средстава за отклон доношења одлука у заједничким органима са игнорисањем и кршењем утврђених демократских федеративних начела о начину одлучивања о пословима из надлежности органа федерације и за спречавање и отклон фактичког искључења легитимне већине Црне Горе из Савезне скупштине, Савезне владе, и у органима који доносе стратешке одлуке у монетарној сфери. Недостатак тога потврђује стварно стање.

Укупност свих утврђења поуздан су основ да се закључи:

Најдјелотворнији и реалан пут за просперитетни излазак из садашњег неповољног стања у Југославији је *споразумно редефинисање државног федеративног савеза из 1992. године, исказаног у Уставу Савезне Републике Југославије*. Редифинисање са смјером који ће (1) очувати премисе на којима је заснован споразум из 1992. године и начела која су у њему утврђена и (2) уважити насталу нову ситуацију и искуством спознате чињенице из досадашњег функционисања југословенске државе, те на постојећим премисама и начелима модификовати и доградити садржину садашњег федеративног споразума.

На то упућују не само констатовано стање него и сама природа сваког споразума, која налаже његово редефинисање када настану нове околности или се дође до нових знања.

Садашње стање, тренд токова, универзална правила и стандарди грађења и очувања држава, стварни интереси Србије и Црне Горе, одређују не само смјер редефинисања полазишта и начела, него и да обим и правац промјена споразума буду: (1) смањење надлежности федерације на ниво заиста заједничког и за Србију и за Црну Гору и (2) усавршавање уставних одређења о начину одлучивања у савезним органима, установљењем институционалних инструмената и средстава за спречавање и ефикасно отклањање кршења федеративних начела, начела равноправности нарочито, утврђених уставним споразумом.

Прво подразумијева обухватање и уводне реченице члана 77, тако што ће се досљедном примјеном федеративних начела издиференцирати у којим областима и на којим подручјима федерација само доноси прописе, у којим извршава или обезбјеђује извршавање прописа које је донијела, а у којима утврђује и политику. То диференцирање намеће чињеница да у свим областима у којима федерација уређује односе, по природи ствари, нема потребе да федерација извршава прописе и утврђује политику. У том диференцирању уставно одредити да се девизна, монетарна и царинска политика, које се утврђују сагласно савезном закону, и политика кредитних односа с иностранством, утврђују на основу усклађивања интереса и опредјељења република чланица, а да су чиниоци усклађивања савезна влада и владе република чланица.

Редефинисањем отклонити садашње дуплирање регулисања и одговорности на подручју слобода, права и дужности грађана. Надлежност и одговорност федерације на том подручју димензионирати у границама њених обавеза као међународног субјекта.

При томе уважити да велика разлика у величини Србије и Црне Горе и низ специфичности у структури њихових економија, у култури и другим областима, нарочито чињеница да је Црна Гора стварно доживјела неравноправност у досадашњем функционисању заједничке државе и да је већ дуго изложена сталном притиску унитаристичког усмјерења, државног и националног – присиљава Црну Гору, да се редефинисањем федеративног споразума установи уставноправно институционално сигурна ефикасна заштита, у пракси, пуне равноправности република чланица, у напријед реченом смислу, у федеративним односима. Нарочито у доношењу одлука у Савезној скупштини, Савезној влади и у органима монетарне власти. Да се успоставе чврсте и ефикасне препреке унитаризације заједничке државе. Стварност такође увјерава у дјелотворност тог усмјерења. Увјерава да је *осиђурање равнојравности Црне Горе, много мање федералне чланице, повећање њене сигурности да ће се поштовати и моћи заштитити њена јуна равнојравности, један од значајних и незаобилазних услова осигурања стабилности просперитета и ојштанка Савезне Републике Југославије.*

Између међузависности у заједничиву и доминације не постоји знак једнакости.

То изискује промјену садашњих одређења у ставовима 2 и 3 члана 90 Устава. Промјену тако да се двотрећинском већином прописаном у ставу 2 доносе закони из става 3, а закони из става трећег, да се доносе двотрећинском већином само када то тражи скупштина републике чланице, а не увијек како је сада прописано. Та промјена је више у складу са начелима федерализма, са карактером југословенске федерације, уставно утврђеним положајем република чланица, интересима република чланица, него задржавање садашњег стања.

Стварност изискује да се уваже искуство и теоријски налази, који казују да се доследније извршавају закони и одлуке донесени у федералним органима када су израз и остварење усклађених интереса и опредјељења чланица, а да то увећава стабилност и ефикасност федерације. И обратно. То усмјерава да се редефинисањем федеративног споразума уставно установи *йосебни йосйуйак* утврђивања чињеница о постојању или непостојању угрожености легитимних интереса и равноправности републике чланице садржином предлога појединих законских решења или одлука које доносе Савезна скупштина, Савезна влада или органи монетарне власти. Поступак који би се покретао када република чланица на прописани и образложен начин искаже став да су предложеним рјешењем у закону или одлуци угрожени њени легитимни интереси или њена равноправност и када затражи вођење тог поступка. Чије покретање би имало за посљедицу застајање са усвајањем предложених рјешења до завршетка посебног поступка, а по његовом завршетку настављао би се редовни, прекинути поступак.

Смисао йоџ йосйуйка је осйгуравање чињеничноџ уйемељења рјешења која се доносе, јачање одговорности за йредлоџе и усвајање рјешења, досљеднија йримјена федеративних начела, йраџање за споразумним рјешењем, обезбјеђење свачије равнойравности, и йим йушем јачање Савезне Републике Јуџославије, а не блокирање процеса одлучивања или његово недјелотворно растезање. Све то може се и осигурати, искуство казује, квалитетним прописивањем тог поступка. Евентуалне негативне посљедице извјесног могућег задржавања доношења одлука у појединачним случајевима, морају бити мање, објективно, од врйедности које се добијају установљењем института посебног поступка и његовим конкретним ефектима. Прије свега на подручју увећања и учвршћивања узајамног повјерења чланица, што је сада веома потребно, јачања сигурности за равноправност, повјерење чланица, што је сада веома потребно, јачања сигурности за равноправност, јачања стабилности федерације, слоге у њој и јачања одговорности за досљедно извршење одлука савезних органа.

Успостављање тог поступка није ништа изузетно. Исто као што су разложни: (1) залагање да се на Космету успостави систем "који ће искључити мајоризацију било чију", (2) оцјењивање да "мајоризација рангира једне као пуноправне, а друге као обесправљене", (3) да на Космету "није довољна само равноправност грађана него је обавезна и пуна равноправност националних заједница" (4) "одлучност у ставу да су све националне заједнице међусобно равноправне *независно* од броја чланова, што се све четворо у Србији исказује као непорецива правда, као аксиом, који се има поштовати – *разложно је да се и у Јуџославији усйосйави сисйем који ће искључићи мајоризацију највеће нације, ѓарантийовати и равнойравности ѓрађана и йуну равнойравности црноџорске нације. Ако се йо осйорава и одбија, ѓази се елемен-*

шарно људско правило – да шражиш за себе оно што другом одузимаш. Још прије шест деценија, проф. др Живојин Перић, великан у науци, професор Правног факултета у Београду између два свјетска рата, у свијету познати и признати познавалац права и природних начела, написао је: "Не може један принцип вриједити само за Србе, а не и за Црногорце, иначе би Срби били сљедбеници онога паганског правила: Начела су само средства која нам помажу да постигнемо оно што је нама корисно, позивајући се на њих или одбацујући их по потреби, слично оружју ком се служимо само када нам затреба."

Рedefинисање федеративног споразума Србије и Црне Горе на идентификованим основама и са описаним обимом и правцем, објективно мјерено, *може сшворити дјелотворан основ за преусмјерење садашњих нешвољних шкова на шш просшеришшш Савезне Републике Јушославије. Без шшга шшшко да има основа за шш.*

За *шрајно* преусмјерење токова, међутим, ни то није довољно. За то је неопходно још и отварање процеса одлучног очишћења *културе* од унитаристичког и централистичког погледа на српско–црногорске односе. То је услов зато што унитаристичко и централистичко усмјерење, које је главни извор садашњег нешвољног стања, има извориште у садржајима културе и духовности, схваћеним као укупности погледа на друштво, историју, државу, систем вриједности, односе међу људима и народима и на путеве у будућност.

Званична Црна Гора континуирано исказује опредјељеност за очување Савезне Републике Југославије, уз услов да се њена равноправност поштује и осигура. Њена дјела потврђују ту њену опредјељеност.

У Србији су испољене иницијативе: за преиспитивање и промјену "историјски неуспешних стратешких опредјељења српског народа у 20. веку", која су се "показала неуспешним више или мање штетним за интересе српства" (Добрица Ћосић); за "промене природе српског национализма у културни демократски модернизујући и интегративни национализам" (Национални програм и Начела нове српске политике Нове демократије) и за стратешке "фронталне организационе и свеукупне промене у друштву" (Веће за демократски преображај Србије).

Једно и друго казује да не постоје само стварносни подстицаји за рedefинисање федеративног споразума и на тој основи преусмјерење садашњих токова, него да постоје и погодности за усмјерење у том правцу. Да за то постоје прилике. Уосталом, за ову нашу ситуацију важи начело: *сшвараоцима државницима шрилике иду на руку шшман онолико колико их сшварају и обликују.*

Ниједан други могући пут не даје сигурнију основу и гаранцију за пресумјерење токова у правцу изградње Савезне Републике Југославије, као демократске федерације, без чега нема њеног опстојања.

Напротив, ако се у наредном периоду, чија мјера су мјесеци, не изврши преусмјерење токова који саздавају садашњу југословенску стварност, њихова логика, исто као и логика централизма и унитаризма, у свим вишенационалним државама, водиће проширивању и продубљавању конфликта и заоштравању односа Србије и Црне Горе и изнуђивати да се југословенски неповољни чвор ријешити линијом једног од два смјера који су обиљежје и садржина садашњих токова. Линијом оног од та два смјера који надвладава у међусобним обрачуни-ма. Ти смјерови су: смјер иступања Црне Горе из федеративног савеза, уз противљење Србије, и смјер успостављања унитарне Југославије, као и 1918, а тиме и хегемоније Србије над Црном Гором, уз одлучно и истрајно противљење Црне Горе. Оба са обиљем опасности, чије остварење би донијело обиље тешких негативних посљедица и за Црну Гору и за Србију. Вјероватно не једнако за обје, али за обје свакако. За стварне интересе народа Србије и народа Црне Горе.

Редефинисање садашњег федеративног споразума, међутим, може бити снага демократизације федеративних односа, тиме осигуравања да она опстоји у интересу народа Србије и народа Црне Горе.

Дакле, редефинисање садашњег федеративног споразума о државном савезу Црне Горе и Србије у реченим правцима најдјелотворнији је пут за излазак из садашње југословенске кризе. Наравно, редефинисање путем новог споразума Црне Горе и Србије, којим ће се утврдити нова одређења у српско-црногорским односима.

Алтернатива

Ако из било којег разлога изостане споразумно српско-црногорско редефинисање државног федеративног споразума и на основи његове садржине преусмјерења токова на пут просперитета Савезне Републике Југославије, ближе је интересима народа и Србије и Црне Горе преображавање федеративног савеза у конфедеративни, него допустити да логика садашњих токова изнуди једно од два описана рјешења, која ти токови већ изнуђавају.

Конфедерација Србије и Црне Горе дјелотворнија је од несложне неслабилне и нефункционалне њихове федерације. Од федерације у којој нема хармоније између њих.

У конфедеративном савезу Србија и Црна Гора могу споразумно осигурати заједничко вршење свих, апсолутно свих послова, који су од њиховог заједничког интереса. Ништа мање него у федерацији, ако то хоће. Круг послова повјерених заједничким органима могу се динамичније мијењати, смањивати или повећавати, зависно од ситуације и стварних потреба. Зависно и од раста узајамног повјерења. У конфедерацији може се осигурати не само рационално него и ефикасно вршење послова повјерених заједничким органима и тијелима.

Конфедерација може више него несложна федерација водити здравим облицима и начинима повезивања Србије и Црне Горе и њиховом све већем зближавању. Може обезбиједити слободу кретања грађана и коришћења свих права на територији обје републике.

Конфедерација, дакле, сама по себи, није превазиђени и недјелотворан облик повезивања и удруживања држава. Напротив, дјелотворнији је од несложне, нефункционалне, неефикасне и неперспективне федерације. Она би и Србију и Црну Гору савила у положај да зависе од свој рада, своје усмјерености и усјешности, без могућности да једна на другу пребацује одговорност за своје развојне засиоје и да једна своје промашаје правда њонашањем друге. Искуство казује да отклањање могућности тог пребацавања и тог правдања може бити врло корисно.

Зато је конфедерација алтернатива федерацији, а не изнуђивање кидања сваког савеза или унитаризација.

Преображавање федеративног споразума у конфедеративни, ако би Србија и Црна Гора то учиниле споразумно, отклонио би и све опасности које собом неотклоњиво носи изнуђивање било кидања савеза, било настављање смјера унитаризације. То му даје додатну вриједност, као могућем рјешењу.

Academician Mijat Šuković

FEDERAL RELATIONS IN THE STATE OF SERBIA AND MONTENEGRO

Status, tendencies, prospects

S u m m a r y

In reality, Yugoslav state has been established and it functions without the federal, democratic properties. In practice, it is the state which does not connect freedom of association and obligations of being associated. It is an unnatural junction of unitary structure of central authorities of Yugoslav State and almost full independence of Serbia and Montenegro, as separate states, in performing the affairs inside the country. Instead of decision making in its authorities by application of principles of democratic federalism, the authoritarianism is prevailing. It is non-functional and unstable, non-prosperous. Neither Serbia or Montenegro, with such a joint state, as it is in practice, achieve anything more than they would if they were separated, self-reliant, independent. They do not achieve the objectives of association. That weakens the reasoning for existence of such Yugoslavia, strengthens the orientation and forces of both Serbia and Montenegro to disentangle the Yugoslav knot.

The analysis directed towards the uncovering and identification of the most effective way of disentangling the knot, also consists of the factual assessment finding: the key factor of producing of present unfavourable state in federal relations in Yugoslavia is the conflict between the two, by their actions, clearly distinct state–legal orientations on character of Serbian–Montenegrin state, status of Montenegro in it, its equality with Serbia, its rights and liabilities to preserve its self–reliant, state, national, cultural, and the total self–reliance in the joint state. The key reason for existing of those two state–legal orientations and for their conflict is: abnegating in Serbian culture and politics of Montenegrin self–reliance, Montenegrin identity and individuality, right of Montenegro on equality with Serbia in federal relations, and other rights which naturally belong to it, as they belong to Serbia. This determines the conclusion that the destiny of the Federal Republic of Yugoslavia depends on specific actions of both Montenegro and Serbia, but that the main key is in the hands of Serbia. Its culture and politics.

It is the interest of the peoples of both Serbia and Montenegro, them as the states, to have a joint democratic, stable and prosperous state. It may be of that quality only as a democratic federation. It is not their interest to have a unitary, centralist or any other joint state. The most effective way to create such a state, the author finds, is Serbian–Montenegrin willing redefining of state federal agreement of Serbia and Montenegro expressed in the Constitution of the Federal Republic of Yugoslavia of 27th April 1992, with direction: (1) of preserving the premises of present agreement, (2) reducing the competence of federation to the activities which really are the joint interest of Serbia and Montenegro, and (3) improvement of present constitutional solutions on manner of decision making in Federal Parliament, Federal Government and in authorities competent for making decisions in monetary sphere. Concrete indications of scope of changes in that direction are given. The author says that, if such voluntary redefining of state federal agreement, in accordance with the new situation and new knowledge, gained from experience and other sources fail, present new developments will relatively soon extort one of the solutions which are imposed – secession of Montenegro from the federal alliance or unitary centralism, with a number of negative implications both for Montenegro and Serbia. One of those two solutions which overwhelms in mutual squaring of accounts.

An alternative to redefining of state federal alliance and redirecting of actions in harmony with it is the transformation of federal agreement to a confederal one, by which Serbia and Montenegro may define joint implementation of all the activities which really are of their mutual interest. It would put them in a position that they both depend on their work, without possibility to transfer the responsibility for their troubles to each other. Confederate way of connecting, per se, is not either exceeded, or ineffective. Voluntary transformation of federal agreement into the confederate one, would eliminate the dangers contained in extorting of any state legal solution.